

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Ову књигу Филолога уредили
М. ПАВЛОВИЋ Р. БОШКОВИЋ М. ПЕШИКАН

Секретар
Ж. СТАНОЈЧИЋ

Књ. XXX — св. 1—2

БЕОГРАД
1973

СВЕЙОЗАР МАРКОВИЋ
(Сарајево)

О ПРОМЈЕНИ ЛИЧНИХ ХИПОКОРИСТИЧНИХ ИМЕНА МУШКОГ РОДА НА -КО

У расправљању о именицама и именима од мила обично се имена на *-ко* (тип *Вѣлко*, *Звѣнко*, *Сѣлко*) запостављају, тј. не разматрају се посебно, или се третирају као остала хипокористична имена.

Т. Маретић само указује на разлику у облику номинатива именица на *-о* констатујући да „многа оваква имена и друге ријечи држе се у источном говору деклинације именица женскога рода, на пр. мјесто *Ђуро*, *Јово*, *Ђрѣшо*, *Џјо* говоре источњаци у ном. *Ђура*, *Јова*, *Ђрѣша*, *Џја* . . .“¹ Хипокористична имена на *-ко* не спомиње.

Иван Поповић у чланку под насловом *О именима ѿиѿа Јово и Раде*² опширно расправља о свим типовима хипокористичних имена м. рода, осим оних на *-ко*.

М. Стевановић у своје обимном дјелу *Савремени српскохрватски језик* наводи, на стр. 186, уз именице типа *Пѣро* и три имена на *-ко* (*Брѣнко*, *Стѣнко*, *Мѣрко*) сврставајући их у промјену именица м. рода.

Међутим, имена на *-ко* заслужују посебну пажњу, из два разлога.

Она имају једнак облик номинатива у екавском и у ијекавском насупрот хипокористичним именима на *-о*, којима у екавском изговору одговара облик на *-а* (*Пѣро*/*Пѣра*, *Вѣло*/*Вѣла*).

Нека од ових имена су постала права, нехипокористична имена, по правилу се мијењају као именице м. рода на сугласник и имају двојак акценат (*Брѣнко* и *Брѣнко*, *Мѣрко* и *Мѣрко*).

Она од ових имена која се осјећају као хипокористична, са дугоузлазним акцентом (') колебају се у босанскохерцеговачким говорима

¹ Т. Maretić, *Gramatika i stilistika*, II izd., 1931. str. 113.

² *Pitanja savremenog književnog jezika*, god. IV, knj. II, sv. 2, str. 243—253.

блиску до *-шиша* (в. наст. *-ишта*), но напоредна употреба или замешување меѓу нив се забележува главно во говорите.

Меѓу наставките со збирно значење спаѓа и *-иво*, ретки траги од која се пазат во примери од типот *вариво = варило, љечиво* и сл., кои во современиот јазик истапуваат предимно со лексикализирано значење. Од сето изнесено се гледа дека можностите за образување на именки со збирно значење се далеку поголеми отколку кај именките со сингулативното значење. Кај наставките со збирно значење како најраспространета истапува *-је*, но, од друга страна, токму кај образувањата со оваа наставка и оние на *-шиша* дошло до извесно приближување и дури замешување со множинското значење. Образовањето на нови примери со збирно значење во современиот јазик не претставува честа појава. Со нешто позначителни продуктивни можности истапуваат предимно наставките *-је, -ија* и *-сиво*. Посебно одбележување секако бара појавата конкретизација која, повеќе или помалку, е застапена како кај именките со сингулативното така и кај оние со колективното (збирното) значење.

Совпаднавања и сличности кај разгледаните образувања се забележуваат пред сè со соседните словенски јазици. Она со кое современиот македонски јазик се одликува од соседните и другите словенски јазици е не само отсуството на дадена наставка или дериват туку и распространетоста и степенот на продуктивноста на општите наставки и деривати, што е случај, повеќе или помалку, и со другите значења.

СКРАЌЕНИЦЕ

Б, ГД	... Белић, <i>Галички дијалекти</i>
БМ	... Браќа Миладинови
ЃП, ДС	... Ѓорѓи Поповски, <i>Далечен свет</i>
ЖЦ, НП	... Живко Цинго, <i>Нова ѓасквелија</i>
ЈБ, ЛК	... Јован Бошковски, <i>Леб и камен</i>
КЧ, Р	... Коле Чашуле, <i>Раскази</i>
МС, СБНУ	... Марко Цепенков, <i>Сборник на народни умотворенија</i>
Р	... <i>Речник на македонскиот јазик</i> , Скопје 1961—1966.
СД, ВП	... Симон Дракул, <i>Вийли во ѓоројой</i>
СП, КЖ	... Стале Попов, <i>Кривен живојой</i>

и у дјелима писаца између двије промјене (Вељко, ген. Вељка и Вељке, Звонко, ген. Звонка и Звонке, Салко, ген. Салка и Салке). Ово је нарочито карактеристично за муслиманска имена (Салко, Шефко, Неско, Мујко, Зајко, Емко и др.).

За ово колебање карактеристична је књига *Зборник радова посвећених усјомени Салке Назечића* (Сарајево 1972). Наслов је дао уредник *Зборника* Мидхат Бегвић, који је написао и уводник под насловом *Лик и дјело Салке Назечића*. У цијелом чланку аутор досљедно употребљава име *Салко* у зависним падежима по промјени именица на *-а* (лика и дјела *Салке Назечића*, животне реалности су убрзо одвојиле *Салку* од београдског круга, Рат је *Салку* затекао у Дубровнику, зрелог стварања *Салке Назечића*, научног дјела *Салке Назечића*) и присвојни придјев у одговарајућем облику, тј. образован наставком *-ин* (*Салкино* . . . дјело, *Салкиног* успјеха, *Салкина* студентског живота, први *Салкин* рад, искушења *Салкина*, из *Салкина* текста, о *Салкину* дјелу, у *Салкиним* списама, *Салкиној* улози итд.).

У осталим прилозима име Салко има промјену именица м. рода: Рад *Салка Назечића*, Избијање рата . . . затекло је *Салка Назечића* . . . у . . . раду *Салка Назечића* (Мирослав Панћић — Београд); Радови *Салка Назечића* (Бранко Милановић — Сарајево); професора *Салка Назечића* (Хатица Крњевић — Сарајево); Библиографија радова *Салка Назечића*, Са коментаром *Салка Назечића* (Љубица Томић-Ковач — Сарајево).

У прилогу Енвера Реџића (Сарајево) поред четири примјера генитива по промјени именица м. рода (Први пут сам срео *Салка Назечића*, искуство *Салка Назечића*, активност *Салка Назечића*, избором *Салка Назечића*), налазимо и три примјера употребе овог имена у акузативу, од којих два по промјени именица м. рода (за *Салка Назечића*, познавао сам *Салка Назечића*), а један с промејном као и именица на *-а* (Кроз *Салку Назечића* . . . говорио је не само професионални просвјетни радник).

Једна анкета међу студентима српскохрватског језика и књижевности Филозофског факултета у Сарајеву на именима *Салко* и *Звонко* дала је следећи резултат.

Од 55 анкетираних шесторо је из других република (Србија и Црна Гора) и сви су имали само облике по промјени именица м. рода. Њих нећемо узимати у обзир.

Од осталих 49, који су из свих крајева Босне и Херцеговине, 16 их је употребило ова имена у задатим реченицама (за ген., дат., ак. и лок.) по промјени у м. роду, а исто толико у ж. роду, док њих 17

мијеша двије промјене (код деветоро превагу је имала промјена на *-а*, код четворо је промјена по м. роду, а четворо је ставило напореда обје промјене). Карактеристично је да је од ових 17 чије се језичко осјећање за промјену колеба 11 њих из Сарајева.

По националној припадности Муслимани су у знатној мањини према осталима у промјени по м. роду (4 : 12), а у промјени на *-а* однос је 8 : 8.

Изражено у процентима, имамо сљедећу слику:

Од студената из Босне и Херцеговине 32,65% има промјену: Салко — Салка . . . , Звонко — Звонка . . . , исти толики проценат промјену Салко — Салке . . . , Звонко — Звонке . . . , а 34,65% се колеба између двије промјене, међу којима више од половине (53%) има претежно облике по промјени Салко — Салке . . . , Звонко — Звонке . . .

По националној припадности стање је сљедеће:

Од оних који у језичком осјећању имају промјену Салко — Салка . . . , Звонко — Звонка . . . , 25% су Муслимани, а у промјени Салко — Салке . . . , Звонко — Звонке . . . , Муслимани чине 50%.

Поред правих имена на *-ко* (Мáрко, Здрáвко, Жáрко, Рајко (и Рајко), Гóјко (и Гóјко), Здéнко и др.) и многа хипокористична имена се све више осјећају као права имена, мада према себи имају имена од којих су постала, а имају и двојак акценат (Брáнко и Брáнко, Мíрко и Мíрко, Вéљко и Вéљко, Звóнко, Слáвко и Слáвко, Стáнко и Стáнко према: Бранислав (и Бранимир), Мирослав, Велимир, Звонимир, Славољуб, Станислав). Понекад је тешко разлучити хипокористично име од правог.

Нека од ових имена имају према себи хипокористик на *-о*, одн. *-а* у екавском (Брáно/Брáна, Мíро/Мíра, Вéљо/Вéља).

Имена на *-ко* по правилу се мијењају као именице м. рода на сугласник: геп. Марка, Здравка, Жарка, Зденка, Вељка, Звонка, она пак на *-о/-а* као именице на *-а* (ген. Бране, Мире, Веље) одн. на мањем дијелу штокавске територије (Црна Гора, ист. Херцеговина) као именице м. рода (ген. Брана, Мира, Веља).

Муслиманска хипокористична имена на *-ко* разликују се од немуслиманских истога типа по томе што имају јединствен акценат, припадају само једном књижевном изговору, ијекавском, и под утицајем хипокористика на *-о* добивају у босанским говорима промјену коју имају ова имена: Сáлко — Сáлкѐ . . . , Шéфко — Шéфкѐ . . . , Мúјко — Мúјкѐ . . . , а за њима су се повела и нека немуслиманска имена, као нпр. Вељко, Звонко, Зденко и др.

М. Милас је у своме раду „Данашњи мостарски дијалекат“ још прије 70 година забиљежио да се „на *o* свршавају именице које имају слаби или јаки дуги акценат: *Нико, Пѐро, Мајѝо, Ма̀рко, Му̀јо, Са̀лко, Јо̀во, Ху̀со* и др.; али кад имају акценат јаки кратки, онда се свршавају на *-a*: *Ника, Анѝа, Ива̀ка, Пејѝра, Ма̀рка, Ху̀са, Блѝшка, Му̀ша, Ју̀ра, Са̀лка*“. И даље, да се „имена на *o* и на *a* деклинирају као *жена*; дакле ген. *Са̀лкѝ*, дат. *Са̀лки* итд.“³

Недостатак је Миласовог објашњења што за ген. и дат. није дао посебне примјере за сваки тип имена, тј. за *Са̀лко* и *Са̀лка* одвојено, јер треба претпоставити да је од имена *Са̀лко* ген. *Са̀лкѝ*, што је данас доста често. У сваком случају ово Миласово саопштење упућује на то да је промјена као у именица на *-a* већ одраније била обична у говору Мостара, можда најприје само у акценатском типу *Са̀лка*, па се временом пренијела и на тип *Са̀лко*. Овоме су нарочито могла допринијети хипокористична имена типа *Ђуро, Иво, Му̀јо, Кемо*, која су далеко бројнија од хипокористика на *-ко* (са сугласником испред *-ко*), а имају промјену као *жена* у већем дијелу босанскохерцеговачких говора.

Ако бисмо хтјели нормирати промјену ових имена, у екавском књижевном изговору норма је чврста: имена на *-ко*, било да су права имена или хипокористична, мијењају се као именице м. рода на сугласник или на *o* (*Бранко — Бранка, Мирко — Мирка, Вељко — Вељка, Жељко — Жељка, Салко — Салка, Шефко — Шефка*). У ијекавском књижевном изговору, међутим, промјена ових имена се колеба: права имена имају промјену као именице м. рода (*Бранко — Бранка, Мирко — Мирка*), она пак хипокористична, чак и ако се употребљавају као права имена, имају двојаку промјену: *Вељко — Вељка и Вељке, Жељко — Жељка и Жељке, Салко — Салка и Салке, Шефко — Шефка и Шефке* и сл.). Нарочито је јако изражена тенденција ка промјени као именице ж. рода код муслиманских имена.

Према томе, код ових других за сада не може бити говора о стабилној норми. Треба сачекати да се процес заврши.

³ Rad JAZU, knj. 153, str. 62.